

Олександр Вікторович Стефанов

До 75-річчя з дня народження

Олександр Вікторович Стефанов народився 18 вересня 1950 року в м. Макіївці Донецької області в родині військового та лікаря. Навчався в м. Лієпаї, Латвія. У 1973 році закінчив Одеський медичний інститут ім. М. І. Пирогова, лікувальний факультет. Працював: у 1973–1974 роках – лікар-інтерн, терапевт Одеської обласної лікарні; у 1974–1975 роках – лікар-терапевт Центральної районної лікарні м. Котовська Одеської області; у 1975–1985 роках – лаборант, молодший, старший науковий співробітник Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України; у 1985–1992 роках – старший науковий співробітник, завідувач лабораторії Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України; у 1992–2007 роках – директор ДУ «Інститут фармакології та токсикології НАМН України», де також керував відділом експериментальної терапії.

Перші наукові дослідження О. В. Стефанов почав проводити під час інтернатури під керівництвом професора А. Левицького. У 1975 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук, яка була присвячена впливу інгібіторів еластази на перебіг геморагічного панкреатиту.

З 1979 року наукові інтереси Олександра Вікторовича були тісно пов'язані з ліпосомологією. У 1988 році захистив докторську дисертацію на тему «Біохімічні основи використання ліпосом як переносників біологічно активних речовин».

Доктор біологічних наук, професор, академік НАМН України, лауреат Державної премії України – директор ДУ «Інститут фармакології та токсикології НАМН України» у 1992–2007 роках

З 1993 року він також очолював відділ експериментальної терапії Інституту. Під його керівництвом колектив науковців здійснював полідисциплінарне вивчення механізмів дії та терапевтичних ефектів ліпосом, що визначило розвиток парадигми сучасної нанофармакології.

Дослідники підтвердили, що фосфоліпідні ліпосоми завдяки амбівалентній природі та специфіці взаємодії з рецепторами сприяють адаптації та стабілізації клітинних мембран, позитивно впливають на фармакокінетику препаратів, а також розробили оригінальні ліпосомальні системи транспорту ліків.

Експериментально й клінічно було доведено здатність ліпосом коригувати різні патологічні стани: отруєння, синдром тривалого здавлювання, гіпоксії

різного генезу (зокрема за респіраторного дистрес-синдрому, гострого періоду бронхіальної астми), муковіцидозу у дітей, постішемичні та стресові ураження міокарда.

Запропонована О. В. Стефановим концепція взаємозв'язку гіпоксії та перекисного окиснення ліпідів за патології серцево-судинної та дихальної систем стала основою для створення препарату Ліпін – першого в світі промислово освоєного ліпосомального лікарського засобу.

Також під керівництвом ученого створено оригінальні ліпосомальні препарати Ліолів і Ліпофлавіон, що широко застосовуються в гепатології, кардіології та офтальмології.

З 1995 року у відділі, яким керував О. В. Стефанов, проводилися дослідження ролі оксиду азоту в патогенезі захворювань серцево-судинної системи. Встановлено здатність ліпосом відновлювати біодоступність оксиду азоту в судинній стінці за умов генетично зумовленої гіпертензії. Роботу «Дослідження фундаментальних механізмів дії оксиду азоту на серцево-судинну систему» у 2003 році було відзначено Державною премією України в галузі науки і техніки.

Відповідальне ставлення до наукових традицій, прагнення до передачі досвіду молодим колегам втілювалось в ідею проведення, починаючи з 1994 року, Школи молодих учених-фармакологів. Наукові конференції для молоді із залученням провідних учених України стали доброю традицією. Результати досліджень О. В. Стефанова та його учнів з біохімічної фармакології широко відомі в різних країнах. Багато його наукових розробок стали новаторськими не тільки для України, але й усього світу.

Результати наукової діяльності О. В. Стефанова отримали високу оцінку: у 1997 році він був обраний чле-

ном-кореспондентом НАМН України, а в 2002 році – дійсним членом (академіком) НАМН України за спеціальністю «фармакологія».

За часи керівництва О. В. Стефанова (2000–2005 рр.) Фармакологічний комітет МОЗ України було перетворено в Державний фармакологічний Центр МОЗ України. Він надавав значення науковій складовій процесу експертизи та реєстрації лікарських засобів, докладав великих зусиль для підняття до світових стандартів фахового рівня експертів і науковців. Була створена бібліотека з сучасною літературою, міжнародними довідковими та серійними виданнями. Для науковців, експертів, фахівців, які були залучені до клінічних досліджень, розширилися можливості співпрацювати з ученими на міжнародних наукових форумах, проходити стажування.

Під керівництвом Олександра Вікторовича вдалося створити прозору та чітку систему реєстрації лікарських засобів, яка може працювати на рівні європейських стандартів.

У 2000–2001 роках співробітниками Державного фармакологічного Центру МОЗ України на чолі з О. В. Стефановим було вирішено питання щодо гармонізації процедури експертизи та реєстрації лікарських засобів в Україні з аналогічними в Європі. Було впроваджено вимогу щодо обов'язкових повідомлень закладами охорони здоров'я про побічні дії лікарських засобів і створення вертикалі реагування на ці повідомлення, яка була започаткована наприкінці 1990-х років. За редакцією та під керівництвом О. В. Стефанова вийшли друком методичні рекомендації «Доклінічні дослідження лікарських засобів» (2002 р.), «Клінічні дослідження лікарських засобів» (2001 р.) та настанови з фармаконагляду.

За результатами першої міжнародної експертизи та оцінки ВООЗ (2002 р.)

Україна стала членом Програми ВООЗ з міжнародного моніторингу безпеки лікарських засобів. У 2008 році вітчизняна система фармаконагляду була визнана кращою серед країн СНД (газета «Новини медицини та фармацевтики», № 19, 2013 р.).

О. В. Стефанов є автором 275 наукових праць, зокрема 24 патентів. Підготував 8 кандидатів і 3 докторів наук.

Широко відома науково-організаційна діяльність О. В. Стефанова. Він був Головою наукового товариства фармакологів України, Головою проблемної комісії «Фармакологія», членом наукової ради при Президії АМН України, експертом ВАК України, редактором низки наукових видань. О. В. Стефанов є ініціатором впровадження в Україні принципів міжнародної системи GLP («Надійна лабораторна практика»).

Науково-організаційна робота професора О. В. Стефанова сприяла підвищенню рівня фармакологічних досліджень в Україні, підготовці наукових кадрів, зв'язкам науковців із підприємствами фармацевтичної галузі та міжнародним контактам.

Основні праці: *«Сучасні принципи спрямованостей транспорту лікарських засобів. Ліпосомальні транспортні системи»* (1998 р.); *«Доклінічні дослідження лікарських засобів»* (2001 р.); *«Медикаментозне забезпечення населення: проблеми і перспективи їх розв'язання»* (2001 р.); *«цГМФ-незалежний вплив оксиду азоту на скоротливу активність і вміст внутрішньоклітинного Ca^{2+} гладеньких м'язів хвостової артерії щура»* (2001 р.); *«Система фармакологічного нагляду в Україні»* (2002 р.); *«Скорочувальна функція судин при артеріальній гіпертензії різного генезу та її корекція за допомогою фосфатидилхолінових ліпосом»* (2002 р.); *«Фундаментальні механізми дії оксиду азоту на*

серцево-судинну систему як основи патогенетичного лікування її захворювань» (2004 р.); *«Фармацевтичне право в безпечному самолікуванні: лікарські засоби, що відпускають без рецепта лікаря»* (2005 р.); *«Mechanisms of endothelial dysfunction after ionized irradiation and its prevention by d-tocopherol»* (*J. Physiol*, 2000 р., SP); *«The EDHF-dependent but not NO-dependent component of the acetylcholine-induced relaxation of the rabbit aorta is resistant to ionized radiation»* (*Harwood Academic Publishers*, 2001 р., *снивавт.*); *«Saline containing phosphatidylcholine liposomes possess the ability to restore endothelial function damaged resulting from γ -irradiation»* (*J. Physiol. Pharmacol*, 2002, V. 533, No. 4); *«Arrhythmogenic peroxynitrite-induced alteration in mammalian heart contractility and its prevention with quercetin-filled liposomes»* (*Cardiovasc. Toxicol*, 2002, No. 2, *снивавт.*); *«Effects of nitric oxide donors on vascular smooth muscles depend on vascular smooth muscle pre-activation»* (*Cardiovasc. Toxicol*, 2002, No. 2).

Згадуємо та шануємо Олександра Вікторовича Стефанова, талановитого вченого в галузі фізіології, біохімії, фармакології, непересічного організатора в сфері охорони здоров'я України, яскраву людину, яка залишила по собі багато добрих справ. Будемо пам'ятати!

ДУ «Інститут фармакології та токсикології НАМН України»
ВГО «Асоціація фармакологів України»
Редакційна колегія журналу
«Фармакологія та лікарська токсикологія»